

Opponensi vélemény

Papp Sándor: „*Török szövetség – Habsburg kiegyezés. A Bocskai-felkelés történetéhez*”
című akadémiai doktori értekezéséről

Papp Sándor nem csupán a Bocskai-felkelés eseményei vizsgálatának igényével, hanem döntően a kiegyezésekhez vezető fordulat iránti érdeklődésével magyarázta témaválasztását. A feltárt források kínálták számára a tényleges lehetőséget, hogy az Oszmán Birodalom szemszögéből (is) láttassa az összefüggéseket, ami a kutatók által alaposan vizsgált korszak és téma újragondolására, értelmezésére vezette.

Munkájának igazi újdonságát valóban az általa feltárt és használt új török források adják: elsősorban Bocskai török nyelvű levelezése, valamint a különféle török főméltóságok levelezése a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv-ban, s Lala Mehmed levéltárának 1605. évre vonatkozó forrásai (díváni parancsok másolati könyve) az isztambuli, volt nagyvezíri levéltárból. Teljes mértékben helyeselhető, hogy ugyanakkor a korszakkal és témával kapcsolatos magyar források körében végzett vizsgálatokat is jelentősen kiterjesztette, elsősorban egyes nagybirtokos családok magyarországi és határon túli levéltárakban fellelhető anyagának feltárására, hagyatékok anyagának felhasználására (pl. Károlyi Árpád hagyatéka).

Rövid értékelő historiográfiai áttekintést is közölt, külön kiemelve, ha az általa idézett munkák új forrást, vagy forráscsoportot vontak be a vizsgálatokba, vagy történések szakmai vitáját tették lehetővé. Az áttekintés rövid értékelésekre is alkalmat adott, elsősorban azzal a céllal, hogy a disszertáció írója utalást tegyen azokra a problémákra, amelyeket a továbbiakban részletesebben vizsgálni kíván, vagy azokra a szemléleti kérdésekre, amelyekre reagálni szeretne.

A források alapján jónéhány alapvető kérdésben fogalmazott meg a korábbi feldolgozásoktól eltérő következtetéseket, jutott új felismerésekre, s esetenként saját korábbi álláspontját is helyesbítette. Papp Sándor kutatásai nélkül sokkal kevesebbet tudnánk Lalla Mehmed nagyvezírről, az ő katonai és politikai terveiről, valamint Bocskai és környezete mindezekkel kapcsolatban kialakított viszonyáról. A felkelésnek a hosszú háborúban betöltött katonai szerepe, s az Oszmán Birodalomban Bocskai hatalma jellegének meghatározása nélkül nehezen lehetne megérteni a felkelők delegáltjai által vállalt szerepet a zsitvatoroki békéhez vezető úton. Ugyanakkor a török szándékok megvalósíthatóságának esélyeit sem láthatnánk reálisan, ha a disszertáció szerzője nem kapcsolná össze és elemezné a bécsi békéhez vezető tárgyalások lehetőségeit és azok hatásait.

Az erdélyi-török viszony, s részint a béketárgyalások történetében az 1599. évig tekintett vissza. Miközben bizonyította, hogy a Báthory Andrásnak, az 1601-ben Báthory Zsigmondnak és kutatásai szerint Székely Mózesnek adott ahdnámék az Oszmán Birodalom egyértelmű politikai támogatását jelentették a fejedelmi hatalom megszerzésében, azt is igazolta, hogy Bocskai a felkelés kezdetéig nem kapott a korábbi fejedelmekéhez hasonló szultáni szerződéslevelet. A Bethlen Gábertől kapott levél tartalmával láttatja, hogy a töröknek felajánlkozó Bocskaihoz eljutott az ígéret (Nagy László által közölt levél, 61. old.), de 1604 nyarára az is bizonyossá vált, hogy a szultán nem neki küldött ahdnámét, hanem az erdélyi rendeknek, akik ezzel megerősítést kaptak szabad fejedelemsválasztási jogukban.

Lala Mehmed nagyvezír egyértelműen világossá tette: azért kell Bocskainak Gyulára jönnie, mert biztos abban, hogy az erdélyiek „az itt való Erdély magyar fő emberek” – vagyis a török földre bujdosottak – őt akarják fejedelemnek. Bizonyítja a szerző, hogy a török fél jelentős katonai támogatást kívánt és ígért (Ahmed szilisztrai pasa felajánlkozása októberben Bocskainak) Erdély visszaszerzéséhez nyújtani (63–64. old), ugyanakkor azonban azt is bemutatta, hogy 1604 őszén, a magyarországi területeken a török fél a béke létrehozatalában volt érdekelt.

Helyesnek lehet tartani, hogy a Bocskai felkelés eseményeit a hosszú háború részeként tárgyalta, s az 1606-ban megkötött zsitvatoroki békét a két szembenálló fél közötti békekötési előzmények egyértelmű folytatásának, mintegy a folyamat lezárásának tekintette. Úgy értékelte, hogy a 15 éves háborút mindkét fél saját hatalmának megerősítésére akarta felhasználni: a Habsburgok Erdélyt a királysághoz akarták csatolni, az Oszmán Birodalom pedig a függése alatt álló terület nagyságát kívánta növelni. Úgy érzékeltette, hogy a törökkel együttműködő Bocskai Erdélye más helyzetű, mint a Habsburgokkal kiegyező Bocskai fejedelemsége, amely szerint „a magyar király szupremációját továbbra is elismerő Erdélyi Fejedelemséget eredményezett”. Ugyanakkor azonban azt is leszögezte, hogy hosszabb távon „az igazi úr mégis a török maradt.” (8. old.)

Az 1604. év béketárgyalásainak és a török fél magyarországi erőviszonyainak bemutatása igen meggyőző. Az új nagyvezír halála után Lala Mehmed kinevezése, Bastának Erdélyből történő kivonulása és magyarországi főparancsnokká kinevezése megváltozott magyarországi erőviszonyokat hozott létre. A helyzet változására jellemző, hogy a török katonai sikerek (Pest, Hatvan, Vác megszerzése) után Esztergom ostroma közben a vár átadása már a török békefeltételek közé került, amit természetesen a Habsburg fél nem fogadott el. (68. old.)

A források alapján azt feltételezi, hogy 1604 őszén a törökök komolyan szerettek volna békét kötni, s csak annak sikertelensége esetén számoltak Bocskai támogatásával. Szerinte ezt igazolhatja, hogy a török csak 1604 decemberében adott a felkelőknek komolyabb katonai támogatást (Bektás budai és Szinán egri pasa 3000 fővel), s a prágai udvar is csak ezt követően vette komolyan Bocskai mozgalmát. Ugyanakkor a török szándékok jó kifejezőjének tartja, hogy 1604. november elején már magyar királynak és erdélyi fejedelemnek nevezték Bocskait.

A Bocskai felkelés indulását az egri pasa fogságba esett magyar íródeákjának kassai kihallgatási jegyzőkönyvével indítja (1604 tavasza), jelezve, hogy a korban keletkezett források értelmezése milyen nehézségeket rejt magába. A jegyzőkönyvben ugyanis a Bocskai történettel nagyon hasonlatos leírások kerültek elő, igaz, Rákóczi Lajos és Illésházy István erdélyi aspirációit támogató török kezdeményezések formájában. Papp Sándor szerint a leírt történetek nem valóságosak, azokat vagy az íródeák kreálta, vagy a leíró zavarta össze a neveket?! (55–56. old.)

Bizonyítotttnak véli, hogy a váradi kapitány híradása előtt Belgiojoso nem tudott Bocskai török kapcsolatairól. Szerinte a török ahdnáme eredeti példánya a bujdosók, míg fordítása a Murád nevű török rab kezében volt, aki azonban Gyulára menekült, s majd csak Kassán adta

át az iratot Bocskainak. Ezzel azt is bizonyítottanak látja, hogy a felkelés kitörésekor Bocskai nem volt az ahdnáme birtokában.

Kutatásai azt igazolják, hogy az erdélyi rendeknek engedett szabad fejedelmválasztás iratának fordítását Murád, az eredeti példányát pedig Bethlen Gábor vihette Kassára Bocskainak. (83. old.) Bizonyítja, hogy a fejedelem szultáni kinevező levelét, vagyis berátját Budán, Lala Mehmed nagyvezír állította ki 1604. november közepén (bianco fermán), s kancelláriájának vezetője, Uzun Mehmed kézbesítette a kinevező okmányt Bocskainak. (83–84. old.) Álláspontja szerint Lala Mehmed döntése volt a kinevező okmány kiállítása, aki 1605 januárjától a „török uralom alatt álló Magyar Királyságot” akarta visszaállítani. Papp Sándor igazolta, hogy ezt a törekvést bizonyíthatja Lala Mehmednek 1605 januárjában a magyar uraknak küldött levele is, ebben ugyanis Bocskai magyar királyságról írt a birtokosoknak, s kérte a meghódolásukat (MOL E 169. Thurzó családi levelezés, 85. old.).

A portával való szövetségekötés a felkelés eddigi folyamatába illeszkedik. A szerző két alternatívát vetített elénk. Véleménye szerint létezett egy „lehetőség, amely a Habsburg hatalommal való megbékélést helyezte előtérbe”, és egy másik, amelyik csak az ország keleti felén volt elfogadható (86. old.), s lényegében „a szultáni hatalom fennhatósága alatt létrejövő, belső rendi kérdésekben nagyfokú autonómiát élvező oszmán vazallus magyar királyságban testesülhetett meg.” Az utóbbi előképének nem csupán Szapolyai vazallus királyságát, hanem Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem idejét is tekinti, akinek 1594-ben „Szinán nagyvezír felajánlotta ... a magyar királyságot.” (Szamosközy szerint ez 1595-ben következett be.) Szapolyai ideje olyan minta, ami Papp Sándor (s mások!) szerint szinte forgatókönyvet kívánt a Habsburg-ellenes mozgalmaknak, s II. Rákóczi Ferenc idejére már „kezdt valamiféle elméletté fejlődni”.

Ami a Bastával folytatott 1605 eleji tárgyalásokat illeti, azt egyelőre egyik fél sem tekintette meghatározónak. Bocskai saját bázisának szélesítési lehetőségét látta benne, ahogyan a hozzá küldött két főúr, Rákóczi Zsigmond és a frissen felvidéki zálogbirtokot szerzett Csáky István esetében történt, akik megbeszéléseik hatására pártjára álltak.

Nem lehet tehát azt mondani, hogy a Bocskai a béketárgyalások kudarca miatt fordult a szultánhoz szövetségért, ezt a szerző sem állítja, hiszen közli (91. old.), hogy Bocskai 1604 decemberében kért *salvus conductus* követsége számára. Kinevezése már 1604 novemberében megtörtént, ennek az útnak folytatásáról volt szó, másrészt viszont a két országgyűlés (nyárádszeredai erdélyi és a szerencsi magyarországi) előtt történt mindez, amelyek állásfoglalása belpolitikai kérdésekben meghatározónak bizonyult.

A 91. oldalon azt állapította meg, hogy Basta nem bízott Bocskai békevágtyában, az erdélyi tapasztalatok alapján azonban ennek az ellenkezője ugyanúgy elképzelhető. Miért lett volna Bocskainak nagyobb bizalma Basta szándékait illetően? A szerző a 90. oldalon maga magyarázza helyesen, miért nem alternatíva ekkor a békés megegyezés: „A mozgalom még nem érte el azt a kiterjedését, illetve a török támogatás mértéke sem még volt akkora, hogy a béke fejében ekkora áldozatot hozzon a császári fél.” Vagyis a békekötésnek nem voltak meg a reális feltételei.

Papp Sándor úgy értékeli, hogy már 1605 januárjától a második alternatíva nyert elfogadást Bocskai környezetében, amely alapján követeket küldtek a Portára. A szultáni behódoltatási pátens alapján Bocskai követi utasításának tartalmára kívánt következtetni egy alfejezetben (A magyar követség tárgyalásai a Portán), amely új következtetésekre vezetett.

A márciusban elindított küldöttség május 5-én érkezett meg Isztambulba, ahol a követeket Bocskai királyi címének megfelelő módon fogadták. A cél Bocskai számára a szultáni szerződéslevél, az ahdname megadásának kérése. Úgy értékeli, hogy a szerződéslevél nem a királyi megerősítés véglegesítését szolgálta, hanem „a vazallus uralkodó és az oszmán nagyhatalom közötti államjogi kérdések rendezését” (97. old.). Bocskai egy, a szulejmáni ahdnáménak tartott iratot – erről Papp Sándor kimutatta, hogy hamisítvány – juttatott el a Portára, ám a neki adott szerződéslevél már nem hasonlított az „eredetire”. Arra a következtetésre jutott, hogy a „díszes uralkodói levél” csak ideiglenes megállapodás volt, amit a nagyvezírral folytatandó tárgyalások során lehetett volna végső formájúvá alakítani, Bocskai azonban éppen ezekre a találkozókra nem ment el.

Az 1605. évi áprilisi szerencsi országgyűlést országos gyűlésnek nevezve tárgyalta, ahol a török orientációnak megfelelően következett be Bocskai magyar fejedelemmé választása. Papp Sándor nem magára a rendi gyűlésre, hanem a császári és rendi oldalon megjelenő propagandára helyezte a hangsúlyt. Úgy következtetett, hogy Szerencsen a szakirodalmi állításokkal szemben semmiféle kiáltvány nem készült. Kimutatta viszont, hogy a szerencsi gyűlés után küszöbön álló krakkói követséghez Kassán már készültek szövegvariánsok, ám meglátása szerint ezeket Illésházy átírta s azok az ő változtatásaival kerültek a lengyelek kezébe. Igazolta, hogy a korponai országgyűlésen valóban elkészült a külföldnek szánt irat, amelyet Bocaius finomított, de amelynek szerzőjeként egyértelműen Illésházy Istvánt fogadta el. A júliusban megfogalmazott békeponthoz előtte egyértelműsíti, hogy a prágai udvar 1605. június 25-re megfogalmaztatott egy ajánlatot Bocskai számára (benne Erdély életfogytiglani birtoklásával), amely nyomán az a nagyvezírnek is felvetette a Habsburgokkal kötendő béke lehetőségét, amit azonban a török fél mereven elutasított.

Papp Sándor a török források alapján úgy értékeli, hogy az 1605. évi hadjáratot a nagyvezír nagyon fontosnak tekintette, a felvonulás irányát illetően konzultált Bocskaiával, s nagyon számított részvételére a hadműveletekben. Éppen ezért az Erdélybe vonulás tervét, amelyet a medgyesi országgyűlés indokolt, nem különösebben támogatta. Az eredetileg a Dunántúlra irányuló felvonulás tervét időközben kellett megváltoztatnia, s akkor került sor Esztergom bevételére is.

Papp Sándor egy külön fejezetet szentelt a szultáni ahdnáme szövegváltozatai alapos vizsgálatának, amely nyomán egyértelműen következett arra, hogy a nagyvezír a török fél számára kedvező módon változtatta meg a szöveget – amely így az 1605-ben megszerzett várakat náluk hagyta –, s a dokumentumot I. Ahmed szultán és Bocskai között létrejött végleges szerződésnek tekintette (195. old.). Lala Mehmed az esztergomi táborból küldte Bocskainak az általa szultáni felhatalmazás alapján módosított végső, magyar nyelvű szerződéslevelet, amelyet az erdélyi országgyűlésről visszatérően, Sárospatakon vett kézhez.

Az Oszmán Birodalom részéről a korona küldését is a Szapolyai féle Magyar Királyság „életre hívása” tartozékának tekinti. Vizsgálatai alapján kiderült, hogy a török fél ismerte a magyar korona jelentőségét, s azt a tényt, hogy a teljes hatalomhoz szükséges a koronázás. Még arra is fényt derített, hogy 1529-ben egy rövid időre a szultáni kincstár része volt a Szent Korona, amit Szapolyainak visszaadott (102–103. old.). A koronáról források alapján (legfontosabb Lala Mehmed saját levele Bocskainak) azt állapította meg, hogy egy régebbi, kincstárban lévő korona felújítása, ezzel korrigálta saját, az Akadémián tartott előadásában elmondott feltételezését, hogy Bocskai számára új koronát készítettek volna. Azt is kimutatta, hogy Bocskainak egy 1606-ban vert tallérján a fejedelem török koronáját ábrázolták – ő így véli – s ezzel a hatalmi jelképkénti megjelenése is igazolható.

Bizonyította, hogy 1605 nyarán fordulat érlelődött a Habsburg-török diplomáciában. A Habsburg fél ugyan előbb a magyarok kizárásával szeretett volna különbékét kötni, a nagyvezír pedig Esztergom megszerzéséhez ragaszkodott. Egyértelműsítette: a Bocskaival lezajlott rákosmezei találkozó után már nem lehetett a tárgyalásokat a fejedelem nélkül lefolytatni. Kees Teszelszky véleményével egyetértve egyedül azt a nézetet tekinti elfogadhatónak, hogy Bocskai – a Bocaius féle leírással szemben – nem utasíthatta el a számára hozott koronát, hanem a törökök szándékainak megfelelően el kellett azt fogadnia. A kassai főbíró szerint a brassóiak, Alvinczi Péter szerint a szebeniek még egy koronát adományoztak Bocskainak (november 12-én, Vácon), amely a források alapján még az 1606. évi temetési menetben is ott volt a fejedelem koporsóján.

A Habsburg-oszmán béketárgyalások: Bocskaival együtt vagy külön? című fejezet sokkal többet takar, mint ahogyan azt a címe ígéri. Az alapvető kérdés ugyanis nem az benne, hogy Bocskaival vagy nélküle, hiszen amikor a tárgyalások megkezdődtek, azok a fejedelem képviselőinek jelenlétében folytak. A fejezet értékét az adja, hogy egyértelmű kapcsolódásokat mutatott ki a bécsi békéhez vezető és a zsitvatoroki békéhez vezető tárgyalások között, valamint igazolta, hogy a Kassán ülésező rendek mindkét tárgyalásról információkkal bírtak, azokra Bocskai tudott hivatkozni. A bécsi februári megállapodás pontjait a kassai országgyűlés korrigálta, s még egyszer, szeptemberben is újabb változtatásra küldte vissza. Ez utóbbi tényt néhány feldolgozás már megállapította, a törökkel folyó tárgyalásokkal való kapcsolatát az ő elemzése tisztázta.

Külön fejezetet szentelt Bocskai halála okainak, körülményeinek kiderítésére, s a szakirodalom és a források alapján tett kísérletet a mérgezés vagy vízibetegség kérdés eldöntésére. Mivel 1976-ban Nagy László tanulmánya azt vetette fel, hogy Káthay Mihály nem vétkez Bocskai halálában, megállapításait külön vizsgálatnak vetette alá. Bizonyította, hogy a fejedelem végrendeletét nem hamisították meg a testamentumos urak, ahogyan azt Nagy László állította, mivel az 1606. decemberi, Luca napi kassai országgyűlésen ugyanaz hangzott el, mint a végrendeletben. Ugyancsak kizárta annak lehetőségét, hogy az utód kijelölésbe a testamentumban Illésháznak lett volna befolyása, a jövőendő nádor legfeljebb korábban javasolhatta Homonnai személyét Bocskainak (256. old.).

Megvizsgálta azt a kérdést is, miért gondoltak a kortársak a mérgezés kapcsán Káthayra? A fejedelem betegségéről fennmaradt információk áttekintésével a források alapján jutott el a megoldáshoz. Előbb bizonyos szempontok szerint Káthay politikai lépéseit és lehetőségeit vizsgálta. A 259. oldalon azt állítja, hogy „Az 1606. áprilisi kassai gyűlésen részt vevők többsége nem volt megelégedve a bécsi béke első változatával, amely véleményt a kevésbé radikális Bocskai, de maga Illésházy is magáévá tett.” Tudjuk, hogy Illésházy Bécsben elfogadta a megállapodást, s csak Bocskai szigorú kérésére ment el Kassára, ahol a rendek nyomására változtatott álláspontján! (A kassai fogadtatásról és a változtatásokról: Papp Klára: A magyar rendi vélemények változása a békekötés folyamatában. In. „Frigy és békesség legyen...” A bécsi és a zsitvatoroki béke. Debrecen, 2006. 225–240. old.)

Az augusztusi, kassai országgyűlési forduló után Bocskai szeptember 7-én írta meg levele utóirataként Illésházynek Káthay és testvére, valamint szolgája elfogását, amit a tanácsosai követeltek ki. Papp Sándor szerint, ha a mérgezésről vagy hasonló praktikáról lett volna szó, azonnal kivégezhettek volna, de nem ezt tették. Ács Pál munkája alapján azt is közli, hogy Káthay fivére és szolgája később kiszabadult (284. old.)

A Bocskai halál előtti napokat elemezve nem látja megalapozottnak Nagy László megállapítását, hogy Illésházy adta volna ki a parancsot Káthay meggyilkolására, aki egyébként nem hitt a mérgezésben (274. old.). Papp Sándor végül úgy foglalt állást, hogy a betegség szívelégtelenség lehetett. Péchi Simon a német praktikát és mérget említette a halál okaként (a mérgezést írták a nagyvezírnek is), de az utóbbit nem kapcsolták Káthayhoz (276. old.). Nem mondja ki nyíltan, de utal rá, hogy más erdélyi trónkövetelőknek is érdekében állhatott Káthay meggyilkolása, akit maga Papp Sándor is árulónak tart (gyilkosnak azonban nem!) Úgy véli – Szepsi Laczkó Máté krónikájának közlését a meggyilkolásáról és annak körülményeiről elfogadva –, hogy Káthay a katolikus magyar előkelőkkel jó viszonyt tartott (levelezés, Báthory lengyel királyságának támogatása).

A Bocskai halála utáni híradásokat és az öröklést elemezve azt következteti, hogy nem létezett olyan ahdnáme, amelyben Bocskai utódjának nevéként a Homonnai neve szerepelne.

A disszertáció készítője egy külön fejezetet szentelt a hajdúk és a törökök kapcsolatrendszerének. Szerinte az Oszmán Birodalommal létrejött szerződéses viszony új alapokra helyezte a törökkel kiépítendő kapcsolatokat is. Maga azonban a Bocskai felkelés idején nem mutatott ki közeledést, csak általánosságban idézte Alvinczi Pétert, aki a hajdúkat értékelve Rudolf császár és a török császár tetszése alapján működő katonáknak tartotta őket.

A korabeli török forrásokat idézve a hajdúkat csak negatív jelzőkkel, a létbiztonságot fenyegető veszélyként jelezve találta meg. Nem kereste hosszasan ennek okát, pedig Bocskai hadi szabályzatában megtalálta volna: a szultántól a fejedelem kapott zászlót, aki viszont megkövetelte, hogy a hajdúk az ő zászlójára tegyenek esküt, vagyis az ő hatalmát fogadják el. Bocskai a szándékaival ellenkező hajdúvezérek fenyegetése ellen megtalálta az ellenszert, ekkor született a korponai nagy kiváltságlevél, ahogyan Nyakas Miklós kimutatta. Amikor viszont a kiváltság tényleges megszerzésének, vagy további kiváltságok elérésének lehetősége megszakadt, akkor a hajdúk a hódoltsági törökökhöz fordultak, akikről a kéziratban Papp

Sándor kimutatta, hogy a békefolyamatba, a megegyezés tartalmába milyen egyértelműen bele akartak szólni. Számomra ez magyarázza, hogy a Papp Sándor által idézett források a Bocskai halála utáni időszakra vonatkoznak.

Megvizsgálta annak lehetőségét is, bekerülhettek-e önálló katonaságként a török hadseregbe a hajdúk, s létezett-e a hajdúknak adott önálló ahdnáme? Az első kérdésre, mint lehetőségre igennel válaszolt, kijelentve, hogy a török seregben szolgáló, adófizetés alól mentesített katonák általában muszlim vezető alatt harcoltak, vagyis – teszem hozzá – ez nem felelt meg a magyar hajdúk igényeinek. Az önálló ahdnáme kérése felmerült, de Papp Sándor szerint is Báthory Gábor szerződése többet ígért a hajdúknak, mint amit a töröktől kaphattak volna. Amikor pedig Bethlen Gábor idejében volt hasonló törekvés, akkor ott – Bethlen szerint is – a hódoltságban élő hajdúk, mint török alattvalók kötötték a megállapodást (305. old.).

A disszertáció olvasása közben néhány kérdés kapcsán már megfogalmaztam véleményemet, ezeken kívül még a következő részletekben javaslok változtatást, javítást, továbbgondolást:

Papp Sándor a historiográfiai elemzésében elismerően szólt a debreceni történészek részvételéről a Bocskai évfordulós megemlékezésekben. Megállapításaival kapcsolatban mégis kell némi kiegészítést és korrekciót tenni. A debreceni tanszék valóban kivette részét a konferenciák szervezésében, a kötetek szerkesztésében, s ez számos kiadvány megjelenését eredményezte. Hajdú-Bihar megyében azonban a megyei önkormányzat hozta létre a „Bocskai emlékbizottságot”, amely 2004-től működött, de ennek munkájába az egyetem történészei csak 2005-től kaptak meghívást. A „Bocskai szabadságharc 400. évfordulója” könyvsorozat ötlete és megvalósítása a munkabizottság kezdeményezésére még 2004-ben született, s nem szakmai, hanem önkormányzati bizottság döntésén alapult. A debreceni történészek a munkába a döntést követően kapcsolódtak be, amelynek során igyekeztek – a sorozat elfogadott fő címe mellett – a szakmailag megalapozott döntéseket előkészíteni, s a sorozat következő köteteit színvonalasan elkészíteni. (A Bocskai munkabizottság munkájáról a hazai olvasóközönség is értesülhetett, hiszen a Debreceni Szemlében két beszámolót is lehet olvasni. Lásd pl. Papp Klára: A Bocskai évfordulóhoz köthető konferenciák, megemlékezések Hajdú-Bihar megyében = *Debreceni Szemle*, 2005. 3. sz. 466–469.; Illés Andrea: A Bocskai-évforduló 2005. évi Hajdú-Bihar megyei és határon túli programjai. = *Debreceni Szemle*, 2006. 3. sz. 384–387.)

A Bocskai felkelés kezdeteivel kapcsolatos forráskiadások ismertetésénél a szerző tévesen tulajdonítja egyedül Nagy Lászlónak az „Iratok Bocskai István és kora történetéhez” c. forráskiadást. Az előszót, s a bevezető tanulmányt valóban Nagy László írta, de a Hajdú-Bihar Megyei levéltár munkatársai másolták le és írták át a forrásokat és végezték el a szerkesztéssel kapcsolatos munkálatokat, a kötet lektora pedig Nyakas Miklós volt. (Lásd a kötet 45. oldalát, ahol kiderül, hogy a magyar nyelvű levelek közül 20 levelet Fábián Edit, nyolcat Kovács Ilona, egy-egy levelet pedig Ölveti Gábor és Vargyasi Imre írt át, a latin nyelvű leveleket pedig valamennyit Veres Zsófia gondozta.) A közreműködők a MNL OL herceg Esterházy levéltárának iratait tekintették át, amelyből Nagy László az ötvenes években már válogatott magyar nyelvű forrásokat, de most a teljes anyag ismeretében tették közzé az

iratanyagot (58. oldal 231. jegyzet). A megtévesztő az lehet, hogy a fenti közléssel szemben a kötet valóban úgy tünteti fel Nagy Lászlót, mint az adattár készítőjét. Ezért a kötet helyes bibliográfiai adata inkább lehetne: *Iratok Bocskai István és kora történetéhez*. Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója c. sorozat VI. A forráskiadvány bevezető tanulmányát és adattárát készítette: Nagy László, Debrecen, 2005.

Az 1605. évi februári, erdélyi országgyűlés értékelésénél hivatkozni és támaszkodni lehetett volna Egyed Ákos tanulmányára, aki igazolta a székelyeknek tett engedményeket. (Egyed Ákos: Bocskai és a székelykérdés In. „Nincsen nekünk több hazánk ennél” Tanulmányok a Bocskai felkelés történetéből. (Szerk. ifj. Barta János és Papp Klára) Bp., 2004. 58-67. old.)

A korona-kérés kapcsán utalni lehetett volna arra a későbbi szövegben benne lévő levelezésre, amely szerint ecsedi Báthory István a Szent Korona visszaszerzésének lehetőségére hívta fel a fejedelem figyelmét a saját maga számára, amit nem a törekvés realitása, hanem a korabeli magyar rendiségnek a koronáról való felfogása miatt érdemes idézni. A magyar rendiség álláspontja ugyanis teljesen különbözött a török által elképzelt hatástól, a korona a magyar rendek többsége számára a Szent Koronát jelentette, amit nem lehetett egy török hatalmi jelvénnel helyettesíteni.

A szerencsi országgyűlés hatásának tárgyalása közben utalt arra, hogy 1605 tavaszán Bocskai többeket felszólított a hozzá csatlakozásra. Papp Sándor ecsedi Báthory István országbíró, Thurzó Györggyel együtt a nem csatlakozók közé sorolta, holott az előbbi egyértelműen kifejezte csatlakozását. Az „Iratok...” 54. levele szerint „Öfelségit nem is akarom tovább szolgálni, nem is szolgálom.” A mondatot megerősíti a külső borítón talált szöveg: „*Báthori István uram levele, melyet hoztak Cassára 17 die Maii anno Domini 1605, arról hogy nem szolgálja császárt tovább.*”, s ezt bizonyítja, hogy gyámfiát, Báthory Gábort is a Bocskai udvarába küldte. Pálffy Géza, akinek monográfiájára több helyen hivatkozott, az országbíró szintén a Bocskaihoz csatlakozott főurak közé sorolta (30/a táblázat a 368. oldalon).

A néhány kritikai észrevétel ellenére a beadott kéziratot érett, hasznos munkának tartom, s egyértelműen javaslom, hogy a kézirat alapján kerüljön sor Papp Sándor disszertációjának nyilvános védésére, a munka elfogadására, s a szükséges korrekciókat elvégezve a dolgozat mielőbb jelenjen is meg. Támogatom, hogy a disszertáció alapján Papp Sándor kapja meg az MTA doktora fokozatot.

Debrecen, 2014. szeptember 29.

Dr. Papp Klára

az MTA doktora